

BIBLIOGRAFIJOS KLASIFIKAVIMO IDĖJOS TARPUKARIO LIETUVOJE (ISTORINIS IR LOGINIS POŽIŪRIS)

JULIJA ČEPYTĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: julija.cepyte@kf.vu.lt

Bibliografijos (ir bibliografijos priemonių) klasifikavimas – sena ir sudėtinga bibliografijos mokslo, konkrečiau jo teorinės dalies, problema, išskylanti kiekvienos kartos mokslininkams, siekiantiems giliau pažinti bibliografiją – besivystantį ir nuolat kintantį visuomeninį reiškinį. Tarpukario laikotarpiu (1918–1940 m.) įvairių šalių mokslininkai labai aktyviai bandė permąstyti žinomas klasifikavimo idėjas, tradicijas, pagerinti klasifikacijų schemas, reikalingas bibliografijos praktikai, mokslui ar mokymui, įtvirtinti ir skleisti savo požiūrius. Bibliografijos klasifikavimo idėjos neaplenkė ir prieškarinio Lietuvos, kur pirmą kartą jos iškilo dar XIX a. pradžioje.

Bibliografijos klasifikavimo, kaip ir visos bibliografijos teorijos bei istorijos būklė tarpukario Lietuvoje, yra kruopščiai ištyrinėta prof. V. Žuko ir išsamiai atskleista jo darbuose, apibendrinta 1983 m. išleistoje monografijoje „Lietuvių bibliografijos istorija“ [18]. Joje profesorius labai išsamiai yra išanalizavęs iš prieškarinio spaudos bei rankraštinio palikimo surinktus net smulkiausias duomenis bibliografijos klasifikavimo klausimu. Todėl atrodytų, kad šiuolaikinio tyrinėtojo nebeturėtų dominti ši tarsi visiškai išnagrinėta istorinė tema. Tačiau kelios aplinkybės privertė grįžti prie jos: pirmiausia, mokslinis smalsumas – noras savo akimis pamatyti kad ir žinomus faktus, taip pat autentišką iki šiol neskelbtame V. Biržiškos rankraštyje [5] esančią bibliografijos klasifikaciją, kurios aiškinimas „Lietuvių bibliografijos istorijoje“ sudaro labai nelogiškos klasifikacijos įspūdį; antra – noras atiduoti skolą Lietuvos tarpukario bibliografams, įtraukiant jų požiūrį į bendrą kontekstą savo anksčiau tyrimų, atliktų disertacijoje [30], t. y. bibliografijos priemonių ir bibliografijos klasifikavimo idėjų pasaulyje istorinę ir loginę analizę (tuo būdu pažvelgti į bibliografijos klasifikavimą tarpukario Lietuvoje kitu metodologiniu kampu).

Tad šio straipsnio tikslas – remiantis istoriniu ir loginiu požiūriu išnagrinėti tiriamą objektą (bibliografijos klasifikavimo idėjų sklaidą tarpukario Lietuvoje) to meto Lietuvos ir užsienio bibliografijos mokslo ir knygotyros kontekste, jų brandą, mokslinę ir praktinę vertę bei vietą bibliografijos moksle. Pagrindiniai čia sprendžiami uždaviniai: atskleisti požiūrio į bibliografiją ir jos klasifikavimo santykį (klasifikavimo objektą), idėjų plitimą, ištakas, įtakas ir originalumą, atlikti klasifikacijų loginę analizę (nustatyti jų rūšį, sandarą), bibliografijos klasifikavimo proceso refleksijos ir bibliografų „klasifikacinės elgsenos“ specifiką Lietuvoje.

Lietuvos nepriklausoma valstybė po Pirmojo pasaulinio karo kūrėsi labai sunkiomis politinėmis ir ekonominėmis, kultūrinėmis sąlygomis, kurios veikė ir bibliografijos plėtrą šalyje. Negausių mokslininkų, specialistų, entuziastų pastangomis, remiantis netvirtu pirmtakų paklotu pamatu, savo patirtimi ir žiniomis, teko atlikti didžiulį kuriamąjį darbą, daugiausia dėmesio skiriant bibliografijos praktikai (retrospektyvinės tautinės bibliografijos leidinių rengimui, valstybinės bibliografinės apskaitos leidinių ir jos institucijos steigimui bei veiklos organizavimui ir kitiems su bibliografija ir bibliotekininkyste susijusiems dalykams). Visas šis procesas atsispindėjo bibliografinės veiklos dalyvių publikacijose, kurių dauguma yra populiaraus, taikomojo analitinio ar informacinio pobūdžio. Įvairius praktinius klausimus sprendžiant rašyti darbai atspindi to meto Lietuvos bibliografų plačią bendrą ir profesinę erudiciją, užsienio knygotyros, bibliografijos mokslo ir praktikos problemų išmanymą (prof. V. Biržiška, V. Ruzgas ir kiti). Juose atsispindi neizoliuoti nuo pasaulio požiūriai į bibliografiją, bibliografinį darbą, tam tikras konkrečias bibliografijos rūšis, galima aptikti ir bibliografijos klasifikacijų ar bent jų fragmentų, teikiančių žinių apie to meto autorių bibliografijos klasifikavimo idėjas, ir t. t. Tos idėjos nebuvo gausios, jos išsisklaidžiusios įvairiose publikacijose, ryškiausiai atsispindi mokymui skirtuose V. Ruzgo ir V. Biržiškos darbuose. Kad jas teisingai suvoktume ir įvertintume, būtina atskleisti ne tik tai, kas jose originalu, kuo buvo sekama, kas ir kiek turėjo įtakos, bet ir tai, ko Lietuvos bibliografai nepriėmė, nevartojo, į ką nesiorientavo, nes visa tai klojo pamatus Lietuvos bibliografijos mokslui, kuris nebuvo išsiplėtojęs į vientisą žinių sistemą.

Klasifikavimo objektas

Kaip žinoma, bibliografijos mokslas nuo savo atsiradimo (XVIII a. antroji pusė) plėtojosi įvairiais būdais susipynęs su knygotyra arba bibliologija. Mokslininkų požiūrius į bibliografiją veikė ir juose atsispindėjo bendri mokslo diferenciacijos ir

integracijos procesai, praktikos pokyčiai ir kita. Iki XX a. pradžios požiūris, kai bibliografija plačiaja prasme tapatinama su knygotyra (bibliologija), o siauraja prasme (kaip bibliografijos priemonė (-ės) ar (ir) jų sudarymas) įeina į ją, pasaulyje tapo nebepopuliarus. Tad XX a. pradžią pasiekė (ir naujai susiformavo) gana daug bibliografijos koncepcijų, kurios ir sugyveno, ir konkuravo. Tarp svarbiausių galima paminėti tokias: plačiai suprantama bibliografija – mokslas apie knygą, nevadinas bibliologija ir netapatinamas su ja; įvairiai suprantama bibliografija (mokslinė disciplina (mokslas), mokslinė ir praktinė visuma ir t. t.) – knygotyros dalis ar šaka, nebetapatinama su ja; bibliografija – bibliografijos priemonė (-ės) ar (ir) jų sudarymas. Tokios apimties bibliografija ir buvo skirstymo į dalis ar rūšis objektas tarpukario pasaulyje.

Atitinkamai nagrinėjama laikotarpį pasaulyje pasiekė per ilgą bibliografijos mokslo raidos istoriją vykusio įvairiai suprantamos bibliografijos vidinės diferenciacijos, skirstymo atgarsiai, kryptys: pirma, buvo siekiama atskleisti bibliografijos, kaip mokslo apie knygą, dalykinę struktūrą, antra – bibliografijos, kaip knygotyros mokslinės disciplinos, sandarą, trečia – bibliografijos priemonių prasme suprantamos bibliografijos įvairovę, rūšinę struktūrą, klasifikacijų forma. Visos šios kryptys gana margos, nevienalytės. Tačiau būtina pažymėti, kad bibliografijos priemonės buvo klasifikuojamos ir pirmųjų dviejų krypčių atstovų, nepaisant jų požiūrių į bibliografiją.

Lietuvoje nepaplito pirmoji kryptis – tuo metu anglakalbėse šalyse žinomas bibliografijos kaip mokslo apie knygą (nevarojant bibliologijos termino) skirstymas [19; 12; 10; 2], atskleidžiantis gana plačiai suprantamos bibliografijos tyrimo aspektus (dalykinę struktūrą) ir vartojamas iki šių laikų [1; 3; 16]: bibliografija paprastai skirstoma į išvardijamąją (angl. *enumerative bibliography*), dar vadinamą sistemine (*systematic bibliography*), kuri iš esmės siejama su bibliografijos priemonėmis, ir analitinę (*analytical bibliography*) arba kritinę (*critical bibliography*), kuri dalijama į istorinę (*historical bibliography*), aprašomąją (*descriptive bibliography*) ir tekstinę (*textual bibliography*), kartais skirstymo autorių vadinamas bibliografijos rūšimis ar tipais. Tarpukario Lietuvos bibliografai (V. Biržiška ir kiti), taip pat Rusijos bei kitų Europos šalių tokio skirstymo nevarotojo ir nepropagavo. Atgarsio Lietuvoje sulaukė tik iš dalies su šiuo skirstymu besisiejiančios Vakaruose ir Rytuose tuo metu puoselėtos idėjos apie būtinumą neapsiriboti bibliografijoje vien knygų aprašymu, bet ir giliau tyrinėti, vertinti jas (V. Žukas [18, 215] pažymi tokias idėjas reiškusius V. Biržišką, Vaižgantą, B. Sruogą ir kitus). To meto Lietuvoje, kaip ir Rusijoje, buvo vartojamas aprašomosios bibliografijos rūšies terminas, tik kiek kita, siauresne prasme –

kaip registracinės bibliografijos priemonės, išskiriamos pagal bibliografavimo metodus ir priešinamos anotacinei, kritinei ir rekomendacinei bibliografijai (V. Biržiška [5; 6]).

Taigi, tarpukario Lietuvos bibliografai rinkosi požiūrius į bibliografiją, kuriems pritarė, kuriuos norėjo taikyti savo reikmėms. Be to, jų pasirinkimas atitiko požiūrių į bibliografiją raidos ir kaitos, modifikacijų bendras tendencijas.

Bibliografijos kaip knygotyros mokslinės disciplinos skirstymas

Tarpukario Lietuvoje plito požiūris į bibliografiją kaip knygotyros šaką ar discipliną, todėl klasifikavimo objektas siejosi su šiuo požiūriu ir bibliografija bibliografijos priemonių prasme.

Užsienyje nuo vokiečių bibliografo F. Eberto (Ebert) [11] laikų įvairiose šalyse plitęs bibliografijos (bibliologijos prasme) skirstymas į grynąją (arba intelektualinę) ir taikomąją (arba praktinę, materialinę) XX a. modifikavosi, peraugo į siauriau suprantamos bibliografijos kaip mokslinės disciplinos (dažniausiai įeinančios į knygotyra) dvinarį (dichotominį) skirstymą, kuris buvo ypač gerai žinomas Rusijoje, o Lietuvos spaudoje mirgėjo tik jo pėdsakai ar fragmentai. Galima teigti, kad jis atspindėjo bibliografijos sandarą pagal bibliografinės veiklos rūšis (skirstymo pagrindas nebuvo nurodomas). Apie jį diskutavo rusų bibliografai. Pavyzdžiui, M. Kufajevas pirmajame visos Rusijos bibliografų suvažiavime 1924 kalbėjo apie mokslinę ir taikomąją arba vidinę ir išorinę bibliografiją, kurias V. Černoluskis vadino bibliografijos rūšimis, nors tokį skirstymą laikė sąlyginiu, net atgyvena, iš kurios reikia kuo greičiau išsivaduoti, B. Borovičius jį laikė keistu ir nevykusiu [29, 45–49]. Antrajame visos Rusijos bibliografų suvažiavime 1926 m. kalbėjęs D. Balika taip pat kritikavo tokį skirstymą teigdamas, kad taikomoji ir grynoji (kaip F. Eberto) ir išorinė bei vidinė (kaip M. Kufajevo) nėra tikroji bibliografijos anatomija ir nėra reikalo šiuos terminus vartoti. Jis siūlė „imti bibliografijos struktūrą tiksliau, iš esmės, atsižvelgus į visus tris požymius – „knyga, skaitytojas ir autorius“ [28, 44–45] (vėliau Rusijoje taip ir daryta).

Bibliografijos skirstymui į mokslinę ir taikomąją faktiškai buvo tapatus jos skirstymas į teorinę ir praktinę (taikomąją). 1926 m. ir 1931 m. išleistose knygose N. Zdobnovas, matyt, ne be labai populiarus Rusijoje G. Šneiderio įtakos bibliografiją kaip mokslinę discipliną skirstė į teorinę ir praktinę, laikė jas pagrindinėmis bibliografijos rūšimis [21, 10], teigdamas, kad bibliografijos praktika negali būti racionaliai plėtojama be teorinės bazės, teorinė bibliografija kuria bibliografinio

darbo metodus, sistemina ir apibendrina bibliografinės praktikos stebėjimus [22, 9]. (Praktinė bibliografija reiškė bibliografijos sąrašų sudarymą. Teorinė bibliografija tuo metu reiškė bibliografijos teoriją ir metodiką, dažnai buvo su tam tikrais knygotyros elementais.)

Lietuvoje galima pastebėti bibliografijos kaip mokslinės disciplinos skirstymo į teorinę ir praktinę (taikomąją) fragmentiškų, neišbaigtų atgarsių ar labai menkų pėdsakų, plitusių iš užsienio. V. Biržiškos veikaluose dažnai sutinkama teorinės bibliografijos sąvoka, tačiau be antrojo, priešingo nario (praktinės bibliografijos) [7; 4]. Bet akivaizdu, kad 1935 m. enciklopediniame straipsnyje „Bibliografija“ aiškindamas bibliografiją kaip mokslo šaką, teorinę bibliografiją laikė teoriniu bibliografijos skyriumi. Čia jis rašė apie pirmųjų teorinės bibliografijos raštų pasirodymą [4, sklt. 836], tam tikrų rūšių bibliografijos priemonių sudarymą „laikantis teorinės bibliografijos reikalavimų“ [sklt. 839] ir net paaiškino jos reikšmę: „Iš pastangų suvienodinti įvairių bibliografų darbą susidarė vadinama bibliografijos teorija arba taisyklės, kaip ir kuriuo būdu bibliografiją sudaryti“ [sklt. 840]. (V. Biržiška, kaip tuo metu įprasta, bibliografijos teoriją tapatino su metodika).

„Mokslinės“, „moksliškos“ bibliografijos terminą vartojo V. Biržiška, tik ne bibliografijos mokslo ar teorijos prasme. Viena vertus, šiais terminais jis pabrėžė konkrečių bibliografijos priemonių mokslškumą ar priklausymą mokslinei bibliografijai (pvz., Kalimacho „Pinakes“, K. Gesnerio „Bibliotheca universalis“), kita vertus, mokslinei bibliografijai priskyrė tam tikras „bibliografijų“ rūšis (pvz., bendrąsias pasaulines ir nacionalines, taip pat specialiąsias inkunabulų ir kt.), griežtai ir tiksliai neįvardydamas priešingos jai rūšies – pavyzdžiui, jo teiginys: „Greta mokslinių bibliografijų skelbiami nuolatos ir sąrašai knygų, esamų knygų rinkoje“ [4, sklt. 839]. Tačiau Lietuvoje buvo žinomas, vartojamas ir taikomosios bibliografijos terminas. 1936 metais surengtuose pirmuose bibliotekininkų kursuose tarp bibliografijos dalykų, kuriuos dėstė V. Biržiška ir I. Kisinas, buvo „Pritaikomoji bibliografija“ [18, 248] (apie jos turinį nėra žinių).

Kaip matome, aptarti bibliografijos skirstymo atvejai nėra mokslinės klasifikacijos, o tik elementaraus empirinio jos sudėties atskleidimo, aiškinimo pavyzdys. Bibliografijos padaliniai (vadinami dalimis, šakomis, atskirais atvejais rūšimis arba dažnai niekaip) paprastai išvardijami nenurodant skirstymo pagrindo, tik konstatuojant jų buvimo faktą ir apibūdinant juos, tai yra suteikiant apie juos tam tikrų žinių. Klasifikavimo teorijoje tokios klasifikacijos vadinamos empirinėmis arba aprašomosiomis su priskirtomis žiniomis [27].

Lietuvoje pasirodė ir kiek kitokio bibliografijos kaip mokslinės disciplinos (mokslo šakos) skirstymo atvejais, kuri pateikė V. Ruzgas, matęs bibliografiją kaip bibliologijos sudedamąją dalį. 1937 m. išleistame savo *Vadovėlyje bibliotekoms* [14, 24–25] jis įdėjo įdomią ir gana sudėtingą schemą „Bibliologijos klasifikacija“ be jokio aiškinimo ir jos autoriaus paminėjimo, tik pažymėjo: „Pavaizdumo dėlei čia dedamos bibliologinės klasifikacijos schemas, kurios padės susidaryti aiškesnį vaizdą, kaip knyga, žurnalas arba laikraštis gimsta, auga ir pagaliau stoja žmonių kultūrinimo tarnybon“ [ten pat, 23]. Tai žinomo rusų knygotyryninko M. Ščelkunovo sukurta schema. 1924 m. ji buvo pristatyta pirmajame visos Rusijos bibliografų suvažiavime skaitytame pranešime „Bibliologijos klasifikacija“ [29, 233–238] ir 1926 m. išleistoje šio autoriaus knygoje *Knygų spausdinimo istorija, technika, menas* [34, 451–459]. (Svarbu pažymėti, kad šios M. Ščelkunovo knygos bibliografinis aprašas nurodytas tarp daugelio kitų knygų savarankiškos reikšmės turinčiame V. Ruzgo vadovėlio paskutiniame skyriuje „XVIII. Bibliografija“, kur pateiktas sąrašas knygų, „su kuriomis bibliotekininkas turi susipažinti arba jas žinoti savo profesijos žinioms pagilinti ir praktikos reikalui“ [14, 299–304].)

Tokį, kad ir anonimišką, V. Ruzgo pasirinkimą ir apsisprendimą atskleidžiant bibliologijos sandarą galima vertinti kaip M. Ščelkunovo idėjų pripažinimą, nors pačioje Rusijoje jos buvo kritikuotos. Apskritai šią schemą galima laikyti bibliologijos daugiaaspekte klasifikacija, kurioje tilpo ir bibliografijos kaip mokslo šakos, disciplinos klasifikacija.

V. Ruzgo perteikta M. Ščelkunovo bibliologijos (o joje ir bibliografijos) klasifikacija originali būtent tuo, kad pateikta schematizuotai. V. Ruzgo vadovėliui mokymo tikslams tokia jos forma labai tiko.

Kurdamas bibliologijos schemą, M. Ščelkunovas vadovavosi požiūriu į knygą kaip materialinės ir dvasinės kultūros produktą [34, 463–464], rėmėsi savo pirmtakais, N. Lisovskio dar 1914 m. siūlyta knygotyros sandara [24, 1], manė kad „N. Lisovskio sistema iš esmės teisingai nustato knygotyros klasifikacijos pagrindinius momentus: knygų gamyba, platinimas ir knygų aprašymas. Nuo čia turėtų pradėti kiekvienas bibliografas“ [29, 233]. Jis pats nurodė keturis knygos momentus (knygos sukūrimas, klasifikavimas, knygų platinimas ir vartojimas), sudarančius tokias bibliologijos sritis (mokslus): knygos gamyba, bibliografija, bibliopolija, bibliotekininkystė [34, 464]. Atitinkamai M. Ščelkunovas bibliologijos klasifikacijoje panaudojo tuos keturis aspektus – pagrindinius, bendriausius bibliologijos klasifikavimo požymius, ir nurodė juos atitinkančias bibliologijos sritis: I. Knygos gamyba (ir

žurnalo, laikraščio, lapelio ir kt.); II. Knyga užbaigta (išleista knyga). Jos registracija (klasifikacija ir katalogografija – bibliografija); III. Knygų platinimas (knygų prekyba); IV. Knygų rinkimas ir saugojimas, naudojimas jomis. Bibliotekininkystė ir bibliofilija* [34, 465–266]. (Palyginus su M. Ščelkunovu, V. Ruzgo vertime yra nedidelių skirtumų: trečią bibliologijos padalinį jis įvardijo „Knygų platinimas – per knygytus“, o ketvirto skyriaus pavadinime praleido tokį svarbų procesą kaip knygų išsaugojimas [14, 24–25]).

Terminologijos požiūriu šioje klasifikacijoje nelabai preciziškai formuluojami požymiai, tačiau vertintinas tų požymių detalizavimas dar dviem lygmenimis ir vienodas jų taikymas visiems keturiems bibliologijos padaliniams, žinoma ir bibliografijai, detalizuoti. Tai matyti iš bibliologijos klasifikacijos schemoje esančio antrojo (bibliografijos) padalinio (žr. schemą), kurį galima laikyti autonomiška klasifikacija, viena iš daugiaaspektės klasifikacijos lygiagrečių eilių. Tad kokios apimties ir kaip bibliografija čia klasifikuojama?

M. Ščelkunovas, laikydamas bibliografiją mokslu, jos apibrėžimo nepateikė. Bibliologijos klasifikacijoje bibliografijai jis skyrė poleidybinį knygos etapą (kaip vėliau, 1940–1941 m. paskaitų konspekte [5, 1], darė ir V. Biržiška). V. Ruzgas, matyt, laikėsi panašaus požiūrio į bibliografiją kaip V. Biržiška, nes į savo vadovėlį įdėjo jo parašytą skyrių „Bibliografijos istorija“, kuriame taip pat kaip 1935 metų enciklopediniame straipsnyje „Bibliografija“ [4, sklt. 834] buvo teigiama, kad bibliografiją tenka „suprasti kaip mokslo šaką, kurios uždavinys yra aprašyti spausdintus ir nespausdintus raštus tiek išorės formos, tiek turinio atžvilgiu, juos klasifikuoti, suskirstyti, daryti išvadas apie knygų produkcijos augimą ar smukimą, apie jos sąryšį su visuomeniškai kultūriškais žmonių susigijvenimo sąlygomis“ [14, 26]. Čia aki-vaizdūs M. Ščelkunovo bibliografijos sandaros atspindžiai. Sykiu ir M. Ščelkunovas buvo veikiamas Rusijos, kitų šalių knygotyrininkų ir bibliografų idėjų, kaip veikė ir

* Apie tokią knygotyros sandarą 1924 m. buvo diskutuojama pirmajame visos Rusijos bibliografų suvažiavime Maskvoje. Kai kurie suvažiavimo dalyviai laikė bibliografiją „gimininės sintetinės disciplinos – bibliologijos“ rūšine disciplina, kaip P. Kazarinovas [29, 205]. Jam prieštaravusio K. Derunovo nuomone, tai ne kokia nors sistema, o mechaniškai sujungtų disciplinų atsitiktinis kompleksas [ten pat, 209]. M. Ščelkunovas 1926 m. bibliologijos klasifikacijos schemoje ir tekstiniame paaiškinime išskirtų bibliologijos padalinų (knygos gamybos, bibliografijos, bibliopolijos ir bibliotekininkystės) nevadina jos rūšimis, o tik sritimis, mokslais [34, 464]. Tačiau V. Biržiška vėliau, 1940–1941 metų paskaitų konspekte [5, 1], bibliografiją ir kitas bibliologijos disciplinas vadino bibliologijos dalimi ir sykiu mokslu. V. Ruzgas ir V. Biržiška (kaip M. Ščelkunovas) bibliologijos sandaroje atspindėjo bibliofiliją ir archyvininkystę.

jis savo laiko autorius. XX a. pirmojoje pusėje buvo įprasta bibliografijos sudėčiai priskirti vidinį ir išorinį knygos aprašymą, knygos statistiką ir klasifikacijų sistemas bei kitus dalykus. Pavyzdžiui, I. Vladislavlevas bibliografijos kaip mokslinės disciplinos uždaviniu laikė knygos turtų tyrimą kokybės, kiekybės, turinio ideologinės esmės, istoriniu aspektu [28, 30]. L. Tropovskis, vadinęs bibliografiją aptarnaujančiu mokslu, teigė, kad joje svarbiausia – klasifikavimas, registravimas ir aprašymas [ten pat, 45–46]. Katalogografiją knygų aprašymo prasme bibliografijos reiškiniu laikė N. Šamurinas [31], puikiai žinomas tuometinėje Lietuvoje garsus čekų mokslininkas L. Živni (Živný) [26].

Mokslinės idėjos tuo metu, kaip ir visais laikais, keliavo, buvo perimamos autentiškai ar perdirbamos, todėl kartais sunku atsekti jų tikrą kilmę. Lietuvos bibliografus ir knygotyriminkus neabejotinai veikė ir L. Živni, ir kitų mokslinės idėjos, plitusios tiesiogiai ir netiesiogiai, per kitų šalių mokslininkų veikalus – lenkų, vokiečių, rusų. Rusai teigė L. Živni idėjų sklaidą jaučiantys ir tiesiogiai, ir per Vokietiją, Lenkiją, Ukrainą, matantys įtaką kuriant rusų „buržuazinę knygotyros mokyklą“ [26]. Jie L. Živni teorijas laikė formalistinėmis, kadangi jis „bibliografiją traktuoja kaip formalų aprašomąjį mokslą, užsiimantį savotišku knygų dokumentiniu inventoriniu. Bibliografijos teoriją apriboja aprašymo problemomis („katalogografija“*) ir sistematika („katalogavimu“)* [ten pat].

Nei V. Ruzgas, nei kiti Lietuvos autoriai neužsiėmė L. Živni ir rusų mokslininkų požiūrių vertinimu, ypač ideologiniu, o ėmė iš jų tai, kas atrodė priimtina. Tad išvardytos L. Živni „nuodėmės“ buvo ir M. Ščelkunovo „nuodėmės“, ir jas perteikęs V. Ruzgo „nuodėmės“ bibliografijos struktūroje (žr. schemą).

V. Ruzgo perteikta M. Ščelkunovo bibliografijos kaip bibliologijos sudedamosios dalies klasifikacija savita ir sudėtinga. Geriau suprasti ją galima iš paties autoriaus paaiškinimo, kuriame teigiama, kad į kiekvieną iš keturių pagrindinių bibliologijos skyrių negalima žiūrėti tik vienu pjūviu: knyga visada turi žinomą turinį, turi tam tikrą medžiaginę formą. Todėl „ideologiniu atžvilgiu susidaro mokslai apie knygas pagal jų turinį, medžiaginiu atžvilgiu – mokslai apie spaudos kūrinius kaip daiktus, viešuoju ir teisės atžvilgiu – mokslai apie teisinę knyginkystės pusę“ [34, 465]. Pagal M. Ščelkunovą bibliologijoje tokiu būdu susidaro 12 pagrindinių klasių, kurios įeina į jos lentelę (schemą), kiekviena iš tų klasių savo ruožtu skirstoma į poklases, iš kurių autorius sako išvardijęs tik pagrindines [ten pat].

* Kaip pagrįstai teigia N. Lelikova [23, 334], tuo metu katalogografija buvo vadinamas bibliografavimas.

V. Ruzgo perteiktos M. Ščelkunovo bibliologijos klasifikacijos fragmentas

II. Knyga atspausdinta (išleista). Jos registracija (klasifikacija ir katalogacija — bibliografija).

1. Medžiaginiu atžvilgiu.
 - a. Kokybė.

Išvidinis knygos, kaippo medžiaginės kultūros iranklo, apibūdinimas (katalogavimas). Autorius. Metai. Kur išleista. Leidėjas. Formatas. Sritas. Popierius. Viršelis. Priedai ir kit.
--
 - b. Kiekybės.

Knygų zamybos statistika.

 - c. Aprūpinimas darbu ir lėšomis.

Darbas ir kapitalas bibliografijos darbo srity.

2. Ideologiniu atžvilgiu.

Knygų klasifikacija pagal turinį (bendra ir taktomologija bibliografija). Klasifikacijos sistėmų pažinimas ir istorija, 2. dabartinės sistėmos.

3. Viešosios teisės atžv.

Vaištybinė spaudos redistracija.

III. Knygų platinimas — per knygyklus.

1. Medžiaginiu atžvilgiu.
 - a. Kokybė.

Knygų platinimo sąlygų ir priėmonių pažinimas.
--
 - b. Kiekybės.

Knygų prekybos statistika.

 - c. Aprūpinimas darbu ir lėšomis.

Darbo sąlygos knygygų prekyboi.

2. Ideologiniu atžvilgiu.

Knygų platinimo rinkos tyrimai ir platinimas ideologiniu atžvilgiu.

3. Viešosios teisės atžvilgiu.

Knygų prekyba normuotaieli istatymai. (Fiskaliniai ir administraciniai).
--

IV. Knygų rinkimas ir naudojimas. Bibliotekinkystė ir bibliofilija.

1. Medžiaginiu atžvilgiu.
 - a. Kokybė.

Knygų rinkimo ir saugojimo technika ir naudojimas.
--
 - b. Kiekybės.

Bibliotekinė statistika.

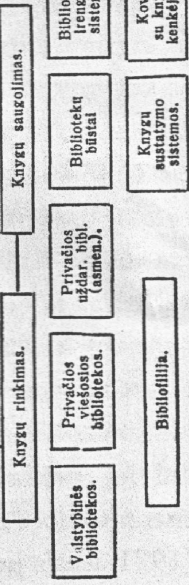
 - c. Personalas.

Darbas ir kapitalas bibliotekinkystės darbe.
--
2. Ideologiniu atžvilgiu.

Naudojimasis knygomis turinio atžvilgiu. Rekomenduojamieji sąrašai.

3. Viešosios teisės atžv.

Istatymai, normuota, vaistybinu ir privatiu, viešų bibliotekų steigima ir laikyma.
--

P a s t a b a: Kiekvienas klausimas nagrinėjamas dviem požiūriais: 1. istoriniu ir 2. dabartinės būties požiūriu.

Iš viso to matyti, kad bibliografijai skirtoje klasifikacijos dalyje pagal tris minėtus požymius (atžvilgius) išskirtos trys pagrindinės klasės, iš kurių medžiaginiu atžvilgiu išskirta klasė pagal tris aspektus („a. Kokybė“, „b. Kiekybės“, „c. Knygų gamybos statistika“) dalijama į tris poklases (žr. schemą). Atitinkamai tos klasės ir poklasės yra mokslai (bibliografijos, drauge ir bibliologijos, disciplinos, kurios, pasak M. Ščelkunovo, gali tirti istoriniu, šiuolaikiniu aspektu, teoriniu ar praktiniu požiūriu, būti dinamiškos arba statiškos). Didelėmis ir sudėtingomis mokslo ir technikos sritimis M. Ščelkunovas laiko kiekvieną iš klasifikaciją įeinančią rubriką [34, 465].

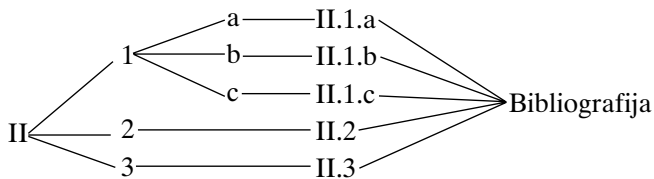
Bibliografijos klasės ir poklasės (mokslai) schemoje išreikštos ne griežtais terminais, o aprašomojo pobūdžio sakiniais ar frazėmis. Pirmos klasės („Medžiaginio atžvilgio“) pagal aspektą „a. Kokybės“ išskirtos poklasės turinį, matyt, apima terminas „katalografija“*; pagal aspektą „b. Kiekybės“ išskirta porūšė „Knygų gamybos statistika“, pagal aspektą „c. Aprūpinimas darbu ir lėšomis“ – porūšė „Darbas ir kapitalas bibliografijos darbo srityje“ atspindi bibliografijos išvestinius ar pagalbinius, infrastruktūros, dalykus. Antros klasės, išskirtos pagal „Ideologinį atžvilgį“, turinys, apimantis mokslinius dalykus (klasifikacijų sistemų pažinimą, jų istoriją ir dabartį) ir praktinius – knygų klasifikavimą pagal turinį (bendrąją ir taikomąją bibliografiją) iš dalies atitinka bibliografijos schemas antraštėje esantį bibliografiją apibūdinantį terminą „klasifikacija“. Pagal trečią požymį („Viešosios teisės atžvilgį“) išskirta klasė „Valstybinė spaudos registracija“ faktiškai reiškia valstybinę bibliografiją (žr. schemą). M. Ščelkunovo nuomone, „valstybinė knygų registracija – tik dalis bendrosios bibliografijos kaip mokslo“ [34, 464].

Šiai bibliografijos klasifikacijos schemai trūksta vientisumo ir aiškumo, išsamumo ir nuoseklumo (M. Ščelkunovas ir pats nelaiko visos bibliologijos schemas visiškai užbaigta ir mano, kad tai tik pirma išankstinė schema, nuo kurios turi arba gali pradėti kurti tobulesnę kiekvienas bibliologas [34, 465]. Norėdamas nuosekliai taikyti ideologinio atžvilgio požymį visoms bibliologijos rūšims, pagal šio požymio aspektą „Naudojimasis knygomis turinio atžvilgiu“ rekomenduojamuosius sąrašus autorius priskyrė bibliotekininkystei ir bibliofilijai, atitraukdamas juos nuo bibliografijos visumos (o knygų gamybos ir knygų platinimo skyriuose nėra knygų leidybos ir prekybos sąrašų). Todėl bibliografija kaip visuma bibliologijos schemoje kiek

* M. Ščelkunovas pateikė tokį šios poklasės apibūdinimą: „Išorinis knygos, kaip materialiosios kultūros, aprašymas (išorinis katalogizavimas)“ [34, 466]. V. Ruzgo schemoje rusų kalbos žodis „внешнее“ (išorinis) išverstas priešinga prasme – „išvidinis“.

išsklaidyta, nors tame ryškėja jau tuo metu M. Ščelkunovo teisingai nujaustas bibliografijos institucinis išsisklaidymas, kurio iki galo jis neatskleidė bibliologijos klasifikacijoje, gal ir negalėjo atskleisti dėl to meto bibliografijos mokslo nepakankamo išplėtojimo. Tačiau galima sutikti su prof. V. Žuko mintimi, kad „V. Ruzgo paskelbta schema rodo pastangas suvokti bibliografiją platesniame, bibliologijos, kontekste, t. y. visame knygos gamybos, registravimo, platinimo ir rinkimo bei panaudojimo procese“ [18, 224].

V. Ruzgo pateiktoje M. Ščelkunovo daugiaaspektėje bibliologijos klasifikacijoje esanti bibliografijos klasifikacija taip pat yra daugiaaspektė. Savo turiniu ji neišlaiko sąvokos „bibliografija“ skirstymo loginių reikalavimų, nepreciziška terminologijos požiūriu. Tačiau formaliai žiūrint, jos sukūrimo būdas logiškas: yra bibliografijos pagrindinis požymis bibliologijos sistemoje – poleidybinis funkcionavimas, autoriaus išreikštas fraze „Knyga išleista“, kuris toliau dalijamas į tris jau minėtus smulkesnius požymius (atžvilgius), o pirmasis dar į tris minėtus aspektus, kas sudaro hierarchiškai kuriamą bibliografijos skirstymo pagrindą ir jį atitinkančias klases ir poklases. Tuo pagrindu išskiriami penki struktūriniai bibliografijos padaliniai). Remiantis S. Rozova [27], šios klasifikacijos sukūrimo būdą schemiškai galima pavaizduoti taip:

Klasifikacijos dalis pagal pirmą požymį yra trijų lygmenų, pagal kitus požymius – dviejų. Vartojamas mišrus indeksavimas: romėniškuoju skaičiumi II, arabiškaisiais skaičiais – 1, 2, 3 ir raidėmis – a, b, c. Tad išskirtas klases galima išreikšti tokiais indeksais II.1; II.2; II.3, poklases – II.1.a; II.1.b; II.1.c. Grynai pagal sukūrimo būdą, atmetus visus jos turinio neaiškumus ir nelogiškumus, šią klasifikaciją sąlyginai galima laikyti kategorine arba teorine (mokslinė).

Taigi bibliografijos klasifikacijos schemoje M. Ščelkunovas atskleidė gana plačiai (kaip ir daugelio kitų to meto mokslininkų) suprantamos bibliografijos (kaip mokslo šakos, disciplinos) siauresnes disciplinas (mokslus), jos išskaidytą objektą – tai, ką ji tiria (praktinės, mokslinės, vadybinės veiklos tam tikrus procesus ir jų

rezultatus), o klasių ir poklasių išskyrimo požymiais – jų dalyką arba tyrimo aspektus. Kadangi knygos tyrimo bendruosius klausimus, jos metodologiją ir filosofiją jis teigė iškėlęs virš visos klasifikacijos kaip antstatą, lemiantį knygotyros sukūrimą [34, 465], tai ir bibliografijos metodologija, matyt, atsidūrė tame antstate.

Būtina pasakyti, kad M. Ščelkunovo (V. Ruzgo) daugiaspektė bibliografijos klasifikacija, kaip ir anksčiau aptartas bibliografijos dvinaris skirstymas (į teorinę ir taikomąją, mokslinę ir praktinę), pasižymėjo tokia svarbia savybe: skirstymo objektas (bibliografija) visiškai (t. y. visa savo apimtimi ir turiniu) atitiko tų autorių bibliografijos sampratą. Tačiau ir nagrinėjamu laikotarpiu, ir ankstesnėse epochose dažniausiai klasifikavimo objektas neatitikdavo bibliografijos sampratos: kad ir kaip būtų apibrėžiama bibliografija – buvo klasifikuojamos bibliografijos priemonės. Jų klasifikavimas – tai atskira, svarbiausia bibliografijos (bibliografijos priemonių prasme) klasifikavimo kryptis.

Bibliografijos kaip bibliografijos priemonių klasifikavimas

Bibliografijos priemonių prasme bibliografijos klasifikavimo idėjų tarpukario Lietuvoje nebuvo gausu. Jas aptinkame: 1) spaudoje skelbtuose įvairiuose bibliografijos tematikos tekstuose; 2) V. Biržiškos 1940–1941 m. paskaitų konspekte [5]. Kaip tos idėjos atrodo tuometinio Lietuvos ir užsienio bibliografijos mokslo ir knygotyros kontekste?

Anksčiau straipsnio autorei yra tekę tirti bibliografijos ir bibliografijos priemonių klasifikavimo procesą pasaulyje, trunkantį nuo XVII a. antrosios pusės [30]. Istorinis ir loginis požiūris į jį leido nustatyti bibliografijos minėta prasme klasifikavimo proceso laikotarpius ir jiems būdingas klasifikacijų rūšis (suderinti klasifikavimo periodizaciją, t. y. skirstymą laike tam tikrų jo būvių, su pačių klasifikacijų klasifikacija). Remiantis filosofės S. Rozovos [27] pasiūlyta klasifikacijų klasifikacija pagal jų brandumo, nuolatinio tobulėjimo kriterijų, buvo atskleista bibliografijos klasifikacijų raida nuo pačių netobuliausių, elementariausių, empirinių aprašomųjų su įvairiomis permainomis atmainomis (ikikategorinių), iki tobulesnių – brandžių, mokslinių, esminių (kategorinių). Neturint galimybės plačiau nagrinėti jų ypatybių, trumpai galima pasakyti, kad kategorinės klasifikacijos yra tokios, kuriose žinomas (pažintas) objekto formų (rūšių) išskyrimo objektyvus dėsningumas, reiškiantis, kad rūšių specifika lemia tam tikro faktoriaus, ypatingo loginio darinio, vadinamo klasifikacijos pagrindu, specifika; ikikategorinėse klasifikacijose tokio pagrindo nėra.

Nuoseklus ir ilgalaikis perėjimas nuo ikikategorinių prie kategorinių bibliografijos priemonių ir bibliografijos klasifikacijų glaudžiai siejosi su bibliografijos pažinimo procesais ir bibliografijos mokslo raida. XX amžių pasiekė per tūkstantmečius susiformavusi bibliografijos priemonių rūšinė įvairovė, reiškiamą ilgą laiką kurtais ir gludintais terminais. Toliau plėtojantis bibliografijos mokslui, bibliografijos priemonių klasifikacijos buvo pagalbos moksliniam pažinimui, pritaikomos mokyimo, praktikos reikmėms. Iki XX a. pradžios aprašomosios (ikikategorinės) klasifikacijos perėjo visas savo raidos stadijas – nuo grynai aprašomųjų, paprasčiausiai konstatavusių tam tikrų rūšių buvimo faktą, iki aprašomųjų su rūšims priskirtomis savybėmis (žiniomis). Vakaruose iki XX a. trečiojo dešimtmečio pradžios ir net vėliau dar vyravo įvairios aprašomosios bibliografijos klasifikacijos. Tačiau perversmą, perėjimą prie gryno tipo kategorinių klasifikacijų lėmė vieno žymiausių prieškarinio laikotarpio bibliografo – vokiečio G. Šneiderio (Schneider), *Bibliografijos vadovo* („Handbuch der bibliographie“), labai vertinto daugelyje šalių, taip pat Rusijoje, Lietuvoje, pasirodymas 1923, 1924 m. [15] ir vėliau (šio leidinio įvairias laidas turėjo ir žinojo V. Biržiška) [13]. Nagrinėjamu laikotarpiu kategorinis bibliografijos priemonių klasifikavimo būdas ėmė viršų ir įsitvirtino, ypač ryškiai – Rusijoje. Per užsienio šalis jis pasiekė ir Lietuvą. Tad daugiau galima kalbėti apie bibliografijos klasifikavimo idėjų Lietuvoje sklaidą iš užsienio.

Prof. V. Žukui (ir mums) prieškarinio Lietuvoje pavyko surasti vos vieną kitą bibliografijos (bibliografijos priemonių prasme) klasifikaciją. Nagrinėdamas to meto Lietuvos spaudoje žinomus bibliografijos klasifikavimo pavyzdžius, V. Žukas [18, 220–221] pirmiausiai mini G. Šneiderį, kurio „Bibliografijos vadovą“ 1925 m. V. Biržiška pristatė naujausių bibliografijos leidinių apžvalgoje [9]. V. Biržiška labai trumpai apibūdino šio veikalo 1924 m. laidą: pirmą „teoriniai – istorinė“ jo dalį ir antrą – grynai praktinę (rodyklinę), kurioje jis pasigedo tam tikrų lietuviškų leidinių. V. Biržiška tiksliai išvardijo šios dalies turinį – 15 skirsnių, kuriuose G. Šneideris, pasak V. Biržiškos, „duoda apžvalgą įvairių bibliografijų, jas trumpai invertindamas“ [8, 79]. Daugumos skirsnių antraštės išreikštos įvairių bibliografijos priemonių rūšinėmis sąvokomis, tačiau tarp jų yra ir nebibliografinių (bendrosios enciklopedijos, biografija). V. Žukas ne visai teisus, tuos skirsnius laikydamas bibliografijos klasifikacija ir teigdamas: „Tai gana nepreciziška, įvairiais kriterijais paremta klasifikacija, turėjusi įtakos V. Biržiškai“ [18, 221].

Vis dėlto bibliografijos priemonių klasifikacija G. Šneiderio veikale yra. V. Biržiška jo „Bibliografijos vadovo“ 1924 m. laidos [15] pirmosios, teorinės dalies savo

apžvalgoje detaliau nepristatė, tik paminėjo penkis jos skirsnius. Tačiau šios dalies penktame skirsnyje „Rodyklių rūšys“ G. Šneideris išsamiai išnagrinėjo daugybę bibliografijos priemonių rūšių, jų tarpusavio santykius, parodydamas pasiektą iki to laiko jų įvairovę. Knygos bendrame turinyje šio skirsnio turinys pateiktas taip, kad jis tampa bibliografijos priemonių daugiaspekte klasifikacija: čia suformuluoti požymiai ir išvardijamos pagal juos išskirtos rūšys (pagal tikslą, naudojimo savarankiškumo laipsnį, apimtį ir turinį). Ši klasifikacija nebuvo tobula, iki galo neišlaikė logikos taisyklių. Tačiau ji turėjo didelės reikšmės bibliografijos priemonių kategorinių daugiaspekčių klasifikacijų radimuisi ir plėtotei, ypač Rusijoje, kur G. Šneiderio idėjas bibliografai gerai žinojo ir patyrė jų įtaką. G. Šneiderio idėjos veikė visos bibliografijos ir jos rūšių sampratos, terminijos formavimąsi įvairiose šalyse. Jo veikalas ir tiesiogiai, ir per kitų šalių autorių darbus, ypač rusų, plėtė Lietuvos bibliografų bibliografijos žinių sistemą, padėjo formuoti lietuviškąją bibliografijos ir jos rūšių terminiją ir veikti, spręsti praktikos problemas, rašyti bibliografijos tematika to meto bibliografijos mokslo laimėjimų lygiu. Tai atsispindi Lietuvos autorių mokslinėse ir populiariose publikacijose, ypač kondensuotai V. Biržiškos enciklopediniame straipsnyje „Bibliografija“ [5], kur aptartos įvairios bibliografijos rūšys, jų tarpusavio santykiai, priklausomybė ir t. t. Tačiau, skirtingai nuo panašių straipsnių užsienio (ypač rusų) enciklopedijose, V. Biržiška, deja, bibliografijos vientisos klasifikacijos nepateikė.

Lietuvių bibliografai tuo metu vartojo kelias dešimtis bibliografijos rūšinių sąvokų, reiškiamų įvairiais terminais, kuriuos ne tik vertė iš užsienio kalbų, bet ir nuolat ieškojo tikslesnių lietuviškų atitikmenų: pavyzdžiui, įvairiuose tekstuose skirtingais metais vartojami sinoniminiai einamosios ir bėgamosios bibliografijos ir kiti terminai. Neabejotinai vykęs buvo tautinės bibliografijos termino įvedimas, aiškinimas ir vartojimas. Taip buvo kuriama lietuviškoji bibliografijos (bibliografijos priemonių) rūšinę įvairovę atspindinti terminija.

Tarp bibliografijos rūšių aiškinimų ar paminėjimų įvairiuose darbuose neretai pasitaiko nuo seno pasaulyje formavęsi ir plitę dvinario, dichotominio, bibliografijos skirstymo į rūšis pavyzdžiai. Tokių atvejų yra ir V. Biržiškos darbuose, kai minimos (be išskyrimo požymio) dvi priešingos, bet neprieštaraujančios rūšys, antai kaip vienas seniausių bibliografijos skirstymų į bendrąją ir specialiąją (V. Biržiškos terminais – bendrąją ir specialinę) [8], bėgamąją ir retrospektyvinę ir t. t. Įdomu pažymėti, kad tuo metu nei Lietuvoje, nei užsienyje šios dvi rūšys, paprastai išskiriamos pagal bibliografuojamų dokumentų išleidimo laiko požymį, dar nebuvo papildomos trečia – perspektyvine bibliografija.

V. Biržiškos 1940–1941 m. bibliografijos paskaitų rankraščio fragmentas
su bibliografijos rūšine klasifikacija

1940-1941 m. bibliografijos paskaitų rankraščio fragmentas su bibliografijos rūšine klasifikacija

1. Bibliografijos rūšys (klasifikacija):

- 1.1. Bibliografijos rūšys pagal turinį:
 - 1.1.1. Bibliografijos apžvalgos (bibliografinės apžvalgos) - apžvalga apie bibliografijos būvį, raidą, ypatybes, reikšmę, šaltinius, metodus, rezultatus, tendencijas, perspektyvas.
 - 1.1.2. Bibliografinės apžvalgos - apžvalga apie bibliografijos šaltinius, metodus, rezultatus, tendencijas, perspektyvas.
 - 1.1.3. Bibliografinės apžvalgos - apžvalga apie bibliografijos šaltinius, metodus, rezultatus, tendencijas, perspektyvas.
- 1.2. Bibliografijos rūšys pagal formą:
 - 1.2.1. Bibliografinės apžvalgos (bibliografinės apžvalgos) - apžvalga apie bibliografijos būvį, raidą, ypatybes, reikšmę, šaltinius, metodus, rezultatus, tendencijas, perspektyvas.
 - 1.2.2. Bibliografinės apžvalgos (bibliografinės apžvalgos) - apžvalga apie bibliografijos būvį, raidą, ypatybes, reikšmę, šaltinius, metodus, rezultatus, tendencijas, perspektyvas.
 - 1.2.3. Bibliografinės apžvalgos (bibliografinės apžvalgos) - apžvalga apie bibliografijos būvį, raidą, ypatybes, reikšmę, šaltinius, metodus, rezultatus, tendencijas, perspektyvas.

Keletas kad ir puikios bibliografinės erudicijos Lietuvos bibliografų, užsiėmusių daugiausia bibliografijos praktika, metodika (su ja, kaip jau minėta, tuo metu buvo tapatinama bibliografijos teorija) ir kitais darbais, negalėjo plačiau aprėpti bibliografijos mokslo (ypač teorijos) problematikos ir buvo linkę savo reikmėms pasinaudoti žinomų to meto užsienio autorių idėjomis, ypač tada, kai to reikėjo mokymo uždaviniams (aptartas V. Ruzgo atvejis). Tai būdinga ir V. Biržiškai, jo rašytam 1940–1941 metais skaitytų bibliografijos paskaitų konspektui [5] ir jame pateiktai bibliografijos klasifikacijai*. Ji čia pateikiama vaizdumo dėlei, patogesnei analizei.

V. Biržiškos pateiktoje bibliografijos klasifikacijoje nesunku atpažinti žinomo rusų bibliografo E. Šamurino 1933 metais knygoje „Bibliografinio darbo metodika“ [32, 13–26] paskelbtos daugiaaspektės (fasetinės) bibliografijos klasifikacijos fragmentą – dviejų jos fasetų (A ir B) trumpinį, nors jis pats konspekte jokių nuorodų į autorių nepateikė.

Pirmaisiai pasakytina, kad V. Biržiškos pasirinkimas buvo teisingas, būtent per tokį pasirinkimą atsiskleidė adekvati to meto bibliografijos klasifikacinio proceso rezultatų refleksija. Tuo metu Rusijos bibliografai kūrė mokslines (kategorines) bibliografijos (bibliografijos priemonių) klasifikacijas – daugiaaspektes ir vienaaspektes (pagrindinių rūšių, išskiriamų pagal socialinius požymius, paprastai visuomeninę paskirtį). Ankstesni mūsų tyrimai [30, 130–132] yra parodę, kad E. Šamurino klasifikacija buvo brandžiausia, moksliščiausia iš visų tarpukario laikotarpiu sukurtų daugiaaspekčių bibliografijos priemonių klasifikacijų. Be to, ne taip kaip vienaaspektės klasifikacijos, ji labai detali ir gana išsamiai, visapusiškai atspindi to meto bibliografijos priemonių rūšinę struktūrą, puikiai dera su pasaulinėmis tradicijomis, beveik nepaveikta ideologizacijos, pateikta pakankamai sudėtingos schemos forma. E. Šamurinas pirmas klasifikavimo požymius sujungė į keturias grupes: A. Apimtis (1. Teritorinė aprėptis, 2. Chronologinė aprėptis, 3. Teminė aprėptis), B. Medžiagos

* „Bibliografijos įvairios rūšys: A. Sulig apimtimi: sulig teritorija – tarptautinė bibliografija – tariamai; valstybinė bibliografija ar nacionalinė (sulig kalba); topo-bibl. arba regioninė bibliografija (vietos, krašto) – dalijama į krašto bibl. ir apie kraštą; žinybinė bibliografija; bibliografija individualinių knygų rinkinių; sulig laiku (chronologinė) – bėgamoji bibliografija, retrospektyvinė arba statinė bibl. (pilnoji ar kokio periodo); sulig temomis – universalinė (bendroji), specialinė arba daiktinė: atsirėmus ar tema, ar teritorija, ar individualinė, ar forma (literatūrinė ar poligrafine; ar kalba).

B. Sulig metodu: sulig pilnumu – pilnoji ar rinktinė, pilnoji savaime aprėžta atmetant daug ką, kas neįeina į knygos sąvoką; sulig metodais apdirbimo – jį priklauso nuo to kam ji skiriama – kitaip masiniam skaitytojui (anotacijos), kitaip – kitiems; tuo būdu atskiriama aprašomoji arba registracinė; anotacinė (rūšis referacinė); kritinė (įvertinimas esminis apie įvairias knygas); rekomendacinė“ [5, 1]. (Pabraukimai V. Biržiškos. Rašyba ir skyryba pataisyta, – J. Č.).

apdoravimo būdai (1. Medžiagos aprėpties išsamumo laipsnis, 2. Medžiagos apdoravimo būdai), C. Įforminimas (1. Medžiagos išdėstymo sistema, 2. Išorinis priemonės įforminimas), D. Adresatinė paskirtis (1. Amžius, 2. Kvalifikacijos lygis, 3. Socialinės grupės, 4. Profesija, 5. Partinė priklausomybė) [32, 13–26].

Čia panaudotas „lygiagretaus klasifikavimo metodas“ (A. Barsuko ir kitų vartojamas terminas [20, 29]), reiškiantis, kad pagal kiekvieną požymių grupę kuriamos klasifikacijos eina viena po kitos, lygiagrečiai. E. Šamurinas jas žymėjo rusiškos abėcėlės raidėmis (čia, kaip ir V. Biržiškos, pakeista lotyniškėmis), kiekvienos grupės viduje požymius ir pagal juos išskiriamas rūšis numeravo arabiškais skaitmenimis – taigi, lygiagrečias eiles sujungė į visumą savotiška indeksavimo sistema (kaip matėme, V. Biržiška paliko tik raidinius žymėjimus). Vadinas, E. Šamurino klasifikacijoje keturi klasifikavimo aspektai (rūšių išskyrimo veiksniai) sudaro savotiškus koordinuotus fasetus. Ši klasifikacija savo struktūra atitinka daugiaaspekčių klasifikacijų reikalavimus, nekalbant apie terminologijos, veiksmių ir jų reikšmių (požymių) formuluotes, fasetų užpildymą. Joje yra ir pranašumų, ir trūkumų, tačiau apskritai ji išsamiai perteikė tuo metu sukauptas bibliografijos priemonių žinias, kurios buvo naudojamos ir vėlesnių laikų daugiaaspektėse klasifikacijose.

Taigi, V. Biržiška mokymo reikmėms pasirinko brandžiausią to meto bibliografijos priemonių klasifikaciją, matyt, atitinkančią jo reikmes ir savo paskirtimi, nes taip pat buvo pateikta mokojoje priemonėje.

Tolesnė jo „klasifikacinė elgsena“* pasižymėjo šios klasifikacijos permąstymu ir jos perteikimu jam priimtina forma. Vargu ar V. Biržiškai buvo žinoma E. Šamurino klasifikacijos negailestinga kritika, pareikšta 1935 m. jo knygos recenzento A. Eichengolco. Nors atiduodamas duoklę ideologijai, klasifikacijos pabaigoje E. Šamurinas pagal adresatinės paskirties penktą (partinės priklausomybės) požymį išskyrė bibliografiją skaitytojams partiečiams ir komjaunuoliams, tačiau bibliografijos ideologizavimo sąlygomis to nepakako. Reiškiamos kritikos esminė mintis buvo ta, kad pagrindiniai klasifikavimo požymiai gali būti tik visuomeninės paskirties, t. y. tam tikro poreikio tenkinimas bibliografijos priemonėmis, ir kad visuomeninę paskirtį E. Šamurinas susiaurino iki adresatinės paskirties [35] (šią „klaidą“ klasifikacijos autorius ištaisė tik pokario metais [33]).

* Klasifikacinė elgsena – mokslininkų, atliekančių klasifikacinį darbą, ypatingos elgesio formos, motyvai, psichologijos bruožai [25, 318].

Atmetus ideologinius momentus, visuomeninės paskirties požymių įtraukimas į bibliografijos klasifikacijas (skaitytojo poreikių, santykio „knyga–skaitytojas“ paisyimas) vertintinas teigiamai, tačiau tarpukaryje jis dar tik skynėsi kelią, neretai buvo primityviai ideologizuojamas. V. Biržiška vadovavosi savo vidine nuostata, atmetė E. Šamurino klasifikacijos du paskutinius (C ir D) fasetus (D – su svetimos Lietuvos ideologijos apraiškomis). Pasirinkdamas tik du pirmuosius fasetus (A ir B), juose atspindimas rūšis jis, matyt, laikė svarbiausiomis, pagrindinėmis bibliografijos priemonių rūšimis, atskleistinomis studentams. V. Biržiškos kaip pedagogo ir mokslininko klasifikacinėje elgsenoje galima išžiūrėti apgalvotą požiūrį į bibliografijos dėstymą – ką reikia studentui žinoti, kas svarbiausia, nors rankraščio tekste sprendimų tiesioginės motyvacijos, vertinimo ar kritikos nėra.

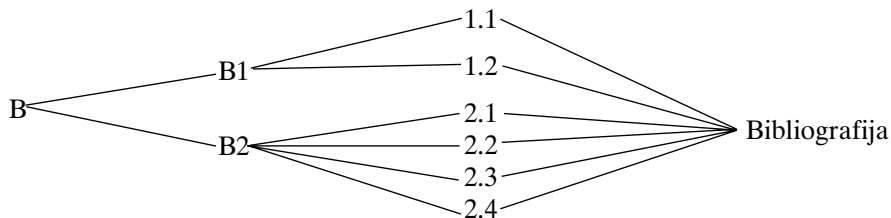
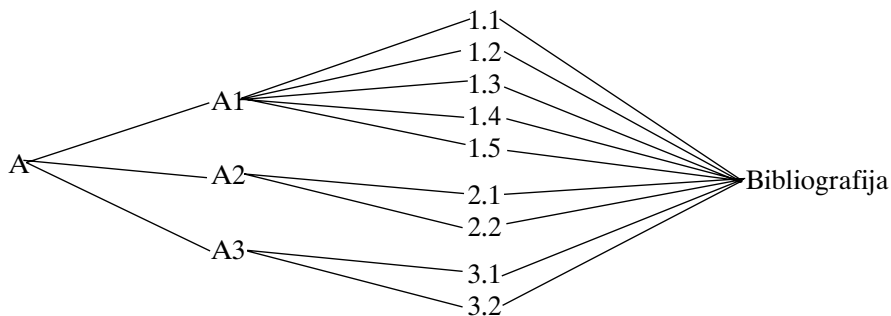
V. Biržiškos savita „klasifikacinė elgsena“ reiškėsi ir klasifikacijos formos, klasifikacinės kategorijos, terminijos pasirinkimu, kitų ar naujų terminų teikimu. Jis pateikė sutrumpintą klasifikacijos formą ne tik atsisakydamas dviejų mažiau reikšmingų fasetų (C ir D), bet ir kiekvienos rūšies platesnio aiškinimo, t. y. teksto, kuris labai išplėtė E. Šamurino klasifikacijos apimtį, matyt, daug ką ketindamas žodžiu analizuoti paskaitose. Palikta tik pagrindinė schema, išlaikytas „lygiagretaus klasifikavimo metodas“, tik ne pagal keturis, o pagal du aspektus (rūšių išskyrimo požymius). Nors kiekviename fasete bibliografijos priemonės į rūšis skirstomos visa apimtimi, tačiau neišnaudojus kitų galimų klasifikavimo aspektų ir požymių, likę du fasetai jau daug siauriau atspindi jų rūšinę įvairovę. V. Biržiška, kaip ir E. Šamurinas, pagal A ir B aspektų 5 požymius išskyrė 17 bibliografijos priemonių rūšių, o visoje E. Šamurino klasifikacijoje pagal 23 požymius buvo išskirtos 39 rūšys.

Pažymėtina, kad jie kiek skirtingai vartojo klasifikacines kategorijas. E. Šamurinas nebuvo iki galo nuoseklus: nors knygos skyrius, kur pateikta klasifikacija, pavadintas „Bibliografijos darbų rūšys ir tipai“, tačiau toliau klasifikacijoje ir jos tekstiniuose aiškinimuose vartojama bibliografijos rūšies sąvoka, kas atitiko vieną iš jo pateiktų bibliografijos termino bibliografijos priemonių prasmę reikšmių. Sunku pasakyti, ar atsitiktinai, ar sąmoningai V. Biržiška nuosekliai vartojo tik bibliografijos rūšies sąvoką (žr. pirmiau pateiktą jo klasifikaciją), tačiau nėra visiško pagrindo teigti, kad V. Biržiškos klasifikacijos variante klasifikavimo objektas sutampa su jo bibliografijos samprata, gerokai platesne nei bibliografijos priemonės (Nagrinėjame paskaitų konspekte [5, 1] bibliografija tik paminėta bibliologijos struktūroje ir įrašyta frazė „bibliografijos žodžio reikšmė“, matyt, pažymint vietą, kurioje reikia ją aiškinti, o apibrėžimo nėra. Reikia manyti, kad nuo 1935 metų jo gana platus

požiūris į bibliografiją labai nepakito.) Tad už frazės „Bibliografijos įvairios rūšys“ atskleistoje klasifikacijoje faktiškai į rūšis skirstomos bibliografijos priemonės.

V. Biržiška, versdamas E. Šamurino klasifikacijoje duodamus sinoniminius bibliografijos rūšių terminus, mąstė, kuris iš jų tikslesnis ar teisingesnis, nes pirmuoju kartais rinkosi ne tą, kurį teikė E. Šamurinas. Pavyzdžiui, V. Biržiška rinkosi terminus „topo-bibliografija arba regioninė bibliografija (vietos, krašto)“, o E. Šamurino buvo „Vietinė ir krašto (topo-bibliografija)“, taip pat pirmumą teikė retrospektyvinės, o ne statinės bibliografijos terminui, „universalinės“, o ne bendrosios terminui. V. Biržiška abejojo, ieškojo kai kurių terminų tikslesnės lietuviškos formos, rankraštyje nubraukdamas ir keisdamas žodžių galūnes: rinktoji – rinktinė bibliografija (dabar vadiname atrankine), rekomendavimo – rekomendacinė. Jis įtraukė regioninės bibliografijos terminą, kurio E. Šamurinas nevartojo. Vietoje chronologinės aprėpties požymio įrašęs „sulig laiku (chronologinė)“, V. Biržiška sykiu sukūrė apibendrinantį terminą „bėgamajai“ ir retrospektyvinei bibliografijai. Taigi matome, kad buvo padaryta ir originalių sprendimų perteikiant E. Šamurino klasifikaciją.

V. Biržiškos ir E. Šamurino klasifikacijos du fasetus galima pavaizduoti schemiškai taip:

Pagal sukūrimo būdą tai tipiška daugiaaspektė kategorinė klasifikacija. Matome dvi lygiagrečias klasifikacijos eiles, kurių kiekvieną sudaro dvi tarpusavyje susijusios klasifikacinės sistemos: 1) aspektų ir jų reikšmių (požymių), 2) bibliografijos priemonių rūšių; be to, antra dėsningai kildinama iš pirmosios. E. Šamurinas, o su juo kartu ir V. Biržiška, greičiau sąmoningai nei intuityviai laikėsi skirstymo į rūšis logikos reikalavimų, nors tuo metu apie būtinumą jų laikytis bibliografijos moksle dar nebuvo net užsimenama (E. Šamurinas vienas iš pirmųjų bibliografijos moksle tokių reikalavimą viešai iškėlė tik pokario metais [33, 339]).

Loginių ir kitų netikslumų yra atsiradę vėlesniuose V. Biržiškos bibliografijos klasifikacijos aiškinimuose ir interpretacijose [17, 131–132; 18, 221–222]. Ilgą laiką prof. V. Žuko darbai buvo vieninteliai paskelbti žinių šaltiniai apie V. Biržiškos klasifikaciją, nes jis turėjo jo paskaitų konspektą savo žinioje, tik vėliau rankraštis pateko į V. Žuko fondą VU bibliotekos rankraščių skyriuje [5] ir iki šiol nepublikuotas. Pasitikint minėtomis interpretacijomis, tekdavo Lietuvos bibliografijos istorijos kurse aiškinti studentams V. Biržiškos klasifikacijos nelogiškumus, kurie, kaip paaiškėjo perskaičius rankraštį, yra per daug laisvos ir todėl netikslios interpretacijos padarinys. V. Žukas pirmą bibliografijos skirstymo į rūšis kriterijų faktiškai suformulavo išvardydamas jo reikšmes (požymius): „1) pagal registruojamos literatūros leidimo vietą, laiką, bei kitus požymius“, todėl buvo pažeista skirstymo vienu pagrindu logikos taisyklė, iškreiptas bendro ir atskiro santykis. (V. Biržiškos klasifikacijoje pirmas bendras kriterijaus A – apimtis, kurį detalizuoja teritorijos, laiko, temos požymiai). Interpretuojant antrą (B) klasifikacijos fasetą, kuriame V. Biržiška skirsto bibliografijos rūšis pagal metodikos kriterijų (B „sulig metodu“), ir nurodant šio bendro kriterijaus dviejų reikšmių (požymių), pagal antrą dalinį požymį „sulig metodais apdirbimo“ V. Biržiškos skiriamos rūšys tampa išskirtos pagal bendrą (metodikos) kriterijų. Be to, išvardijama tik dalis rūšių: „aprašomoji (registracinė), anotacinė, referatyvinė, rekomendacinė“ (V. Biržiška „sulig metodais apdirbimo“ dar skyrė ir kritinę bibliografiją). Palikęs pastarąją rūšį už šio sąrašo ribų, V. Žukas išdėstė tik V. Biržiškos požiūrį į ją. „Referatyvinė“ (referatinė) bibliografija pateikta bendroje eilėje, nors V. Biržiška klasifikacijoje ją nurodė kaip anotacinės rūšį. Galiausiai liko visiškai nepaminėtos šiame fasete pagal pirmą požymį („sulig pilnumu“) V. Biržiškos išskirtos rūšys – „pilnoji ar rinktoji“ (t. y. išsamioji ir atrankinė). Pažymėtina, kad V. Žukas pakeitė raidinį klasifikavimo kriterijų (aspektų) žymėjimą į numeraciją arabiškais skaitmenimis. Todėl iš profesoriaus publikacijų negalima susidaryti tikslaus V. Biržiškos bibliografijos klasifikacijos vaizdo.

Išvados

Nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvoje daugiau galima kalbėti apie klasifikavimo idėjų plitimą iš Vakarų ir Rytų nei naujų generavimą. Tad čia pateikta analizė – tai daugiau iš užsienio sklidusių ir Lietuvą pasiekusių bibliografijos klasifikavimo idėjų analizė.

Sklido ir buvo naudojamos kategorinį (mokslinį) klasifikavimo būdą atitinkančios idėjos (toks buvo teigiamai vertintinas mūsų bibliografų pasirinkimas).

Iš žinomų ir prieinamų sociokultūrinių klasifikacinės veiklos variantų bibliografijoje savo reikmėms ir platesnei sklaidai Lietuvos knygotyrininkai ir bibliografai rinkosi Rytų, konkrečiau – rusų, tačiau ne dėl politinių, o dėl mokslinių simpatijų, kaip vienus įdomiausių ar brandžiausių mokslinių sprendimų.

Žinomos tik dvi bibliografijos klasifikacijos, skirtos ne mokslinėms, o mokymo reikmėms, pateiktos be kokios nors kritikos ar teigiamo vertinimo. Jos atspindėjo tuometinį bibliografijos ir bibliografinės produkcijos pažinimo lygį.

Pasaulinio bibliografijos klasifikacinio proceso refleksija prieškario Lietuvoje buvo labai savita ir ją rodė knygotyrininkų ir bibliografų elgsena. Tikrosios refleksijos, kuri pasireikštų analize, kritika – nebuvo. Tačiau egzistavo paslėpta, nebyli, tačiau labai iškalbinga užsienio bibliografijos klasifikacinio proceso (kaip ir viso bibliografijos mokslo) refleksija, pasireiškusi savita klasifikacine elgsena: 1) vienu užsienyje plitusių idėjų visiškas ignoravimas, nepaisymas, netaikymas, matyt, reiškė Lietuvos bibliografų sąmoningą poziciją jų atžvilgiu – nebylų atmetimą (kaip angalkalbių šalių). Pavyzdžiui, į Lietuvą neprisiskverbė tuometinėje SSRS, tiksliau – Rusijoje, vykęs bibliografijos ideologizavimas, klasifikuojant bibliografiją pasireiškęs socialinių požymių taikymu ir vėliau pirmenybės jiems teikimu, pagrindinių bibliografijos rūšių (pagal juos išskirtų) sampratos diegimu ir t. t.; 2) kitų idėjų tik nekritiškas pristatymas; 3) tam tikrų klasifikavimo idėjų pasirinkimas, naudojimas ir taikymas savo reikmėms su labai menkais pakitimais ar naujais elementais, daugiausia susijusiais su terminija.

Galima spėti, kad V. Biržiška E. Šamurino veikalu *Bibliografinio darbo metodika* ir joje esančia bibliografijos priemonių klasifikacija galėjo naudotis ir anksčiau, pavyzdžiui, 1936 m. surengtuose pirmuosiuose bibliotekininkų kursuose, kur, V. Žuko duomenimis [18, 250], jis su I. Kisinu dėstė bibliografijos dalykus. Klasifikacijoje atskleistos rūšys, jas išreiškiantys terminai, pasitaikantys įvairiose V. Biržiškos publikacijose, buvo pravartūs profesiniam mokymui, prisidėjo prie bibliografijos lietu-

viškosios terminijos kūrimo ir sklaidos. V. Biržiškos klasifikacija neturėjo kokio nors kitokio atgarsio ar pritaikymo Lietuvoje pirmiausia dėl to, kad ji liko rankraštyje, o antra – po sovietinės okupacijos, pokaryje, visoms reikmėms buvo pradėtos vartoti Sovietų Rusijoje kuriamos ir skelbiamos bibliografijos ir bibliografijos priemonių klasifikacijos.

Visos tarpukario laikotarpio bibliografijos publikacijos rodo, kad Lietuvos knygotyrininkai ir bibliografai buvo aukštos profesinės erudicijos, puikiai įvaldę pasaulines bibliografijos mokslo ir praktikos žinias ir jas sėkmingai taikė visoms reikmėms. Praktinių problemų gausa ir sudėtingumas, skuba, menkos pajėgos trukdė plačiau ir giliau įsitraukti į mokslinę bibliografijos pažinimo veiklą.

Įteikta 2006 m. gruodžio mėn.

NUORODOS

1. BELANGER, Terry. Descriptive bibliography. In *The bibliographical society of America* [interaktyvus]. B.v., b.m. Atnaujinta 2003 m. vasario 18 d. [žiūrėta 2006 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bibsocamer.org/bibdef.htm>>.

2. BESTERMAN, T. *The beginnings of systematic bibliography*. 2nd. ed., revised. Oxford university press. London: Humphrey Milford, 1936. XI, 81 p.

3. Bibliography. In *Wikipedia: the free encyclopedia* [interaktyvus]. Boston, 2001. Atnaujinta 2006 m. lapkričio 20. [žiūrėta 2006 m. lapkričio 20]. Prieiga per internetą: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Bibliography>>.

4. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Bibliografija. Iš *Lietuviškoji enciklopedija*. Kaunas, 1935, t. 3, sklt. 834–847.

5. BIRŽIŠKA, Vaclovas. „Bibliografijos termino reikšmė...“: [1940–1941 m. VU skaityto bibliografijos kurso konspektas] [rankraštis] 33 p. VUB, f 141–407.

6. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Įžanga. Iš *Lietuvių bibliografija*. Kaunas, 1924, d. 1, p. III–VI.

7. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Įžangos žodis. *Bibliografijos žinios*, 1928, nr. 1, p. 2.

8. BIRŽIŠKA, V. Kuo mums svarbios senosios knygos. *Bibliografijos žinios*, 1931, nr. 4, p. 130.

9. BIRŽIŠKA, V. Po naujausias bibliografijas apsižvelgus. *Baras*, 1925, nr. 1, p. 72–82.

10. COWLEY, T. Bibliography as a science or as a method. *The library world*, 1939, vol. 41, nr. 473, p. 158–160.

11. EBERT, Fr. Ad. Bibliographie. In ERSCH, J. S.; ir GRUBER, J. G. *Allgemeine enzyklopädie der wissenschafte und künste*. Leipzig, 1823, t. 1, 10, p. 47–48.

12. ESDILE, A. *A student's manual of bibliography*. London, 1932. 384 p.

13. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Knygotyros spaudiniai Vaclovo Biržiškos asmeninėje bibliotekoje. *Knygotyra*, 1996, t. 23, p. 53–62.

14. RUZGAS, V. *Bibliotekoms vadovėlis*. Kaunas: Sakalas, 1937. 304 p.

15. SCHNEIDER, G. *Handbuch der bibliographie*. Zweite, unveränderte auflage. Leipzig: Karl W. Hiersemann, 1924. 544 p.

16. STOKES, Roy B. Bibliography. In *Encyclopedia of library and information science*. 2nd ed. Atlanta, 2003, vol. 1, p. 280–287.
17. ŽUKAS, Vladas. Bibliografijos teorijos mintis Lietuvoje (iki 1940 m.). *Knygotyra*, 1973, t. 3, p. 125–133.
18. ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių bibliografijos istorija*. Vilnius, 1983. 264 p.
19. VAN HOESEN, H.; ir WALTER, F. *Bibliography: practical, enumerative, historical and introductory manual*. New-York; London, 1928. 519 p.
20. БАРСУК, А. И.; ГРУЗИНСКАЯ, Н. Н.; ir СЕМЕНОВКЕР, Б. А. Новый государственный стандарт „Библиография. Термины и определения“. *Советская библиография*, 1977, no. 3, с. 12–20.
21. ЗДОБНОВ, Н. В. *Основы краевой библиографии*. Ленинград, 1926. 125 с.
22. ЗДОБНОВ, Н. В. *Основы краевой библиографии*. Ленинград, 1931. 128 с.
23. ЛЕЛИКОВА, Н. К. *Становление и развитие книговедческой и библиографической науки в России в XIX – первой трети XX века*. Санкт-Петербург, 2004. 415 с.
24. ЛИСОВСКИЙ, Н. М. Книговедение как предмет преподавания, его сущность и задачи. *Библиографические известия*, 1914, no. 1/2, с. 1–24.
25. МИТРОФАНОВА, С. С. Учение о классификации как гуманитарная проблема. In *Проблемы гуманитарного познания*. Новосибирск, 1986, с. 307–318.
26. Новая работа Живного по библиографической теории. *Советская библиография*, 1934, вып. 1, с. 170.
27. РОЗОВА, С. С. Научная классификация и ее виды. *Вопросы философии*, 1964, с. 69–79.
28. *Труды второго всероссийского библиографического съезда*. Москва, 1929. 308 с.
29. *Труды первого всероссийского библиографического съезда*. Москва, 1926. 263 с.
30. ЧЕПИТЕ, Юлия. *Проблемы классифицирования библиографических пособий и библиографии*: дис...канд. пед. наук. Ленинградский государственный институт культуры им. Н. К. Крупской. Ленинград, 1978. 236 с.
31. ШАМУРИН, Е. И. Библиографическая каталогизация и каталогография. In *Библиографическое дело*. Москва; Ленинград, 1927, с. 123–141.
32. ШАМУРИН, Е. И. *Методика библиографической работы*. Москва, 1933. 295 с.
33. ШАМУРИН, Е. И. Некоторые вопросы библиографической терминологии: (В связи с разграничением отраслей и видов библиографии). In *Сборник в честь на академик Никола В. Михов*. София, 1959, с. 335–350.
34. ЩЕЛКУНОВ, М. История, техника, искусство книгопечатания. Москва; Ленинград, 1926. 479, XIII, [4] с.
35. ЭЙХЕНГОЛЬЦ, А. Д. Первый опыт учебника по библиографии. *Книга и пролетарская революция*, 1935, no. 6, с. 35–42.

**IDEAS OF CLASSIFYING BIBLIOGRAPHY IN PRE-WAR LITHUANIA
(HISTORICAL AND LOGICAL APPROACH)**

JULIJA ČEPYTĖ

Abstract

The aim of the article has been to analyse the research object (the spread of the ideas of classifying bibliography in Lithuania of that period) on the basis of historical and logical aspects in context of book science and bibliography science, their quality, their scientific and practical value and place in the science of bibliography. The main focus of attention in Lithuania was maintained on bibliographical practice, not theory. That is why ideas of classification of bibliography were scarce, and were mainly reflected in teaching aids of V. Ruzgas (1937) and V. Biržiška (1940–1941).

Multi-aspects classification was popular (widely used) both in Lithuania and abroad. Out of well-known available variants of socio-cultural classification activity in bibliography scholars used to choose eastern (Russian) direction, as the most interesting and mature approach.

The article has explored V. Ruzgas' multi-aspect classification of bibliography based on M. Schelkunov (1926) and that of V. Biržiška's based on E. Schamurin (1933).

In the Lithuania of that time there was a lack of the analysis and critical approach in the field of world bibliography classification ideas, but there existed a hidden reflection of the classification process, expressed by the original classification behaviours of Lithuanian book scientists and bibliographers. They either ignored some foreign ideas or uncritically reflected them in their works, or applied some of them for their needs with minor changes, mainly in the sphere of terminology.

Kinds of bibliography that appeared in classifications, the terms used by Lithuanian authors were beneficial for specialists training, and forming of professional terminology and science of bibliography in Lithuania. Professional erudition of Lithuanian bibliographers enabled them to work on the level of achievements in bibliography science of that time.

**BIBLIOGRAFIJOS KLASIFIKAVIMO IDĖJOS TARPUKARIO LIETUVOJE
(ISTORINIS IR LOGINIS POŽIŪRIS)**

JULIJA ČEPYTĖ

Santrauka

Straipsnio tikslas – remiantis istoriniu ir loginiu požiūriu išnagrinėti tiriamą objektą (bibliografijos klasifikavimo idėjų sklaidą tarpukario Lietuvoje) to meto Lietuvos ir užsienio bibliografijos mokslo ir knygotyros kontekste, jų brandą, mokslinę ir praktinę vertę bei vietą bibliografijos moksle. Sunkiomis sąlygomis, nedaugelio specialistų pastangomis plėtojant bibliografiją, pagrindinį dėmesį teko skirti ne jos teorijai, o praktikai. Todėl bibliografijos klasifikavimo idėjos buvo negausios, jos ryškiausiai atsi-

spindėjo mokymui skirtuose V. Ruzgo (1937 m. vadovėlis) ir V. Biržiškos (1940–1941 m. paskaitų konspektas) darbuose.

Užsienyje ir Lietuvoje buvo populiarios ir plačiai vartojamos daugiaaspektės bibliografijos klasifikacijos, atitinkančios kategorinį (mokslinį) klasifikavimo būdą. Iš žinomų ir prieinamų sociokultūrinių klasifikacinės veiklos variantų bibliografijoje savo reikmėms ir platesnei sklaidai Lietuvos knygotyrimininkai ir bibliografai rinkosi Rytų, konkrečiau – rusų, kaip vienus įdomiausių ar brandžiausių mokslinių sprendimų. Straipsnyje išnagrinėta V. Ruzgo perimta M. Ščelkunovo (1926) bibliologijos klasifikacijos sudėtyje esanti daugiaaspektė bibliografijos klasifikacija ir V. Biržiškos adaptuota E. Šamurino (1933) bibliografijos kaip bibliografijos priemonių klasifikacija.

To meto Lietuvoje tikrosios refleksijos, kuri pasireikštų analize, kritika, nebuvo. Tačiau egzistavo paslėpta, nebyli užsienio bibliografijos klasifikacinio proceso (kaip ir viso bibliografijos mokslo) refleksija, pasireiškusį savita klasifikacine knygotyriminkų ir bibliografijos mokslo atstovų elgsena: vienu užsienyje plitusių idėjų visiškas ignoravimas, kitų idėjų tik nekritiškas pristatymas; tam tikrų klasifikavimo idėjų pasirinkimas, panaudojimas ir pritaikymas savo reikmėms su labai menkais pakitimais ar naujais elementais, daugiausia terminijos srityje.

Klasifikacijose atskleistos bibliografijos rūšys, jų terminai, vartoti Lietuvos autorių, pagelbėjo profesiniam mokymui, prisidėjo prie bibliografijos lietuviškosios terminijos kūrimo, bibliografijos mokslo plėtros Lietuvoje. Lietuvos bibliografų profesinė erudicija leido jiems dirbti to meto bibliografijos mokslo lygiu.